

ŞARKCILIK VE GARBCILIK*

ABDULHAK HÂDÎ

YAY. HAZ.: ADEM EFE**

Son zamanlarda Şarkcı ve Garbcı diye ortaya konan zemin-i münakaşa mütezâyid bir ittisâ ile devam edüb gidiyor. Fakat Şarkcı ve Garbcı olmak iddiasında bulunanlar arasında vukû' bulan mübâhaselerden şimdiki kadar müstakır bir fikir istihsal edemedik. Meydanda müsbet olarak milletin efrâdı arasında beliren ve gündün güne derinleşmekte olan mühim bir ihtilâfdan başka bir şey göremiyor, ve bunun sebebini iki tarafın da henüz fikir ve müdde'alarını tesbît ve teksîf ederek bast u temhîd etmemiş olmalarında buluyoruz. Vakı'a bu münâkaşalar her gün bir vesile ile temâdî edüb duruyor. Ve bu gidişle mes'elenin esâsına temâs edilmedikçe hiçbir neticeye varmaksızın hayli zamanlar uzayub gideceğe benziyor. Çünkü bu münâkaşaları telhîs edecek olur isek bundan biz bir iddiaya göre Garb medeniyetini iyilikleriyle fenalıklarıyla aynen iktibâs ile memleketimize nakl u tatbîk edelim nazariyesinin ifrat veya itidal-kâr şekliyle mültezim olduğunu diğerlerinin ifadelerine nazaran Şarkın Garb medeniyetine ihtiyacı yoktur; orada gördüğümüz yalnız terakkiyât-ı maddiyeden istifâde edelim fakat mütefessih usul ve tarz-ı maişetlerinden ve ahlak ve âdedlerinden uzak kalalım fikrinin revacda bulunduğunu istihrâc ediyoruz. Evvela bu ihtisâs sâhibleri içinde Garp taraftarı olanlar bize Garb medeniyetinin ne olduğunu henüz îzâh edemedikleri gibi Şark leh-dârı olanlar da terakkiyât-ı maddiyeden maksadlarının ne olduğunu muvazzah bir şekilde anlatmadılar. Hâlbuki mesele bünye-i ictimâiyenin esâsâtıyla alaka-dâr olduğu için kendilerinden bunu basit bir şekle ircâ ile rûh-ı mes'eleyi vecîz ifadelerle açık ve muvazzah bir surette anlatmalarını ve efrâd-ı milleti tenvîr eylemelerini istemek hepimizin hakkıdır.

* Bu çeviri-yazı Abdülhak Hâdî'nin, *Mihrâb*, 15 Teşrinisani 1339/5 Rebiulahir 1342/23 Kasım 1923 Perşembe, Sene:1, Sayı:1, 6-11. sayfaları arasında yayınlanan makalesinden hazırlanmıştır. Ayrıca aynı sayfalar arasında yayınlanan ve başka yerlerde rastla(ya)madığımız Ahmed Kudsi (Tecer) bir şiiri ile Hilmi Ziya (Ülken)'in dizelerini buraya alarak ilk defa okuyucunun istifadesine sunuyoruz.

** Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi ABD, e-posta:ademefe@sdu.edu.tr

Bugün Garb’a tevcîh-i nazar ettiğimizde orada hakikaten göz kamaşdıracak terakkiyât müşâhede ediyoruz. Ve bu terakkiyât da bazılarımızın zehâbı gibi yalnız maddiyata inhisâr etmiyor. Mükemmel yollar, şimendüferler her türlü esbab-ı istirahatı mü’men bin dürlü ihtirâ’at yanında koca darülfünunlar, kütüphaneler; laboratuvarlarına senelerce kapanub beşeri ma’ruz kaldığı akıllardan tahlise çare-sâz olacak bir ilâc keşfine uğraşan dâhileri; yeni nev’inin ızdırâbâtı âlâmına yardım için vücûda gelmiş nice diğer-kâm müesseseler vesaire de var. Bütün bunları “maddi” kelimesinin ihtivâ ettiği dayyık bir ma’nâ içine sıkışdırmak muhikk olmasa gerek. İnsan bunları gördükçe takdir ve incizâbdan kendini alıkoyamıyor. Diğer taraftan bu terakkiyât-ı maddiye ve maneviye ile baş başa mütevâzi giden öyle sefâhat düşkünlükleri öyle hod-kâmlıklar o kadar ahlaksızlıklar göze çarpıyor ki insan tiksiniyor. Ve bu tedennîye karşı nefret ve istikrah besliyor. Evet Avrupa veya ta’bîr-i şumûlüyle Garb insanın alacağı vaz’iyetin nokta-i ru’yetine göre yek-diğere zıdd ve külliyyen mütebâyin iki ufk-u saha inkişâf etdiriyor. Fakat bizce bunun ne biri ve ne diğeri Garb medeniyetinin hassa-i mümtâzesi değildir. Ne kadar geriye doğru irca’-ı nazar etsek tarih-i beşer velev ibtidâî şeklinde de olsa bizlere bunların izlerini irâe ediyor. Mısır’da yollar yok muydu? Eh-râmlar vücûda getirilmedi mi? Yunanistan’da Aristo, (Hi)Bokrat vesaire gibi

Eski Tarz

Gazel

Ey Fuzûli, seni andım da uyandım bu gece
O elâ gözlü güzel aşkına yandım bu gece
Görmedim ben gibi alemde felekden dilşâd
Ki cefâ zehrine bir kerrede kandım bu gece
Bahtımın tahtını yakut ile tezyin etdim
Kanlı yaşlarla, hakikatde, boyandım bu gece
Gönül iklimini fetheyleyen âfet, rî çek
Bana sihrin yetemez, Hakk’a dayandım bu
gece Hilmi’ye verdiğin altın kalemin fahriyle
Ey Fuzûli, yüreğimden seni andım bu gece.”

15 Teşrinievvel 1339-Hilmi Ziya

Yeni Tarz

Nilüfer

Ovaya ilkbahar çiçek serperken
Her yıl, tazelenen, taşan bir keder,
Üzgün nilüferlerin derinlerinde,
Bir titrek, hüznü sesle inilder.
Ne için bu güzel mevsimde (keşiş)
Dalgındır; ve sular neden ürpermiş?
O zaman ırmaktan gelen inleyiş,
“Koynumda sarışın bir yâr gizli”dir.
Mazinin yâdıyla artub hüznü,
Ne zaman kaplarsa suyun yüzünü,
Nilüfer, bir insan üzüntüsünü,
Bir çiçek hâlinde suya mezc eder.

1339 AhmedKudsi

câzım yetişmedi mi? Roma bugünkü kanunların esaslarını koymadı mı? Son zamanlarda Şark'ta medreseler kütüphaneler imarethaneler mi yapılmadı? Tıbbı mı çalışılmadı yoksa fen mi ihmal edildi?

Buna dâir ciltler dolusu yazı yazmak mümkün olan şu bir iki kelimelik bahse şöylece işaret etmeyi mûcib-i kelâl olmak korkusuyla kafi gördüğümüz için diyoruz ki: Biz bu cihetlerden Avrupa'da yeni bir şey bulamıyoruz. Olsa olsa bu hususdaki şeyleri kendilerine tekaddüm eden ve elden ele geçerek kendilerine intikâl eyleyen medeniyeti tekâmül ettirmekten ve yeni keşif ve icâdlarla tevsi' eylemiş olmaktan ibâret kalır. Şimdi acaba Garbcılar; hiç değilse biraz da kendilerinin malı olan metâ'ı mütekâmil şekliyle iktitâfdan Şarkcıların imtina' ettiklerini mi zannediyorlar. Bunlar Şark'ta Darülfünunlar yapılmasın; yollar vücuda gelmesin; fabrikalar, limanlar bina edilmesin; mütefenninler, alimler yetişmesin mi diyorlar? Bunlara taassub isnad edecek olsak da yine bunu kabul etmeye imkân yoktur. Çünkü islâh ve terakki ettirilmiş olsa da insan kendi malına hasm olamaz. Tedenniyât ve ahlâksızlığa gelince burada da Şarkcılara tevcih-i kelâm ıztırârındayım. Ahlâksızlık denilen husûsât Garb'dan gelmesin de memlekette icâd ve ihdâs eyleyecektir. Ve buna getirmeyelim gelmesin gibi kuru sözlerle karşı koymaya teşebbüs etmekle beyhude yere uğraşmış ve olsa olsa bu hâlden müşteki olanlar indinde nefsimiz için reklam yapmış oluruz. Maddiyatta olduğu gibi maneviyatta da ilel ve esbâbın hâdisât ve vakâyî' üzerinde âmil bir kânûn-ı tabii olduğunu unutmayalım. Tehiyye edeceğimiz esbâb ve vesâile nazaran iktitaf semere olunur. Manevi zannettiğimiz ahvâlin saik-i evvelinin bir hâdise-i maddiye ve ekseriyâ bir hâdise-i iktisâdiye olduğunu hatırdan çıkarılmamak lâzımdır. Ahlâksızlığa ekseriyâ-ister yoksuzluktan ister varlıktan olsun-işsizlerden tesâdüf ediliyor.

Buraya kadar biz Garbı ve Şarkı arasında mûcib-i ihtilâf olacak bir cihet bulamadık. Binâenaleyh Garb'ın kendine hâs olan sıfat-ı mümtâzesini bulup ortaya koymak ve bu esâsın Şark'a naklinde fâide veya mazarrat olup olmadığını araştırmak lâzım. Biz Avrupa'da yeniden vücûd bulmuş bir cihet görüyoruz ki-o da bugünkü manasıyla kapitalizm şeklidir- Bankaların te'sisiyle vücûd bulan bu usul dizginsiz kaldığı için alabildiğine ittisâ' peydâetdi. Bu cemiyet içinde mezâhim ve metâ'ib altında inleyen ile her türlü kuyûtdan âzâdeve her nev'i iştigâlâ tabi-gâne bulunan iki sınıfın teşekkülüne sebep oldu. İşte o rüya yani Garb medeniyetine hâs olan nokta-i mümtâze budur. Çokdan beri kendi âlimleri ve ictimâiyâtçıları bu usûlden tahassül edecek avâkıbın netâyîc-i muzırrasını keşfetmişler ve vukû'undan

evvel te'sirât-ı muharribesinin hiç değilse tahfifine çare-i taharrisine koyulmuşlardı. Mesâilerinin neticesine varmadan harb-i umûmi patladı ve nihayeti ta'cîl ederek aksi te'sirini Rusya'da Bolşevizm tarzında vücûda getirdi. Bolşevizm'in nazariyeleri ihtiyâcât-ı hâzırâyı hiç de te'mîn edemediği ve amelî olmakdan pek uzak bulunduğu için faşistlik zuhûra geldi. Bunun da ne dereceye kadar fâide-mend olacağı cây-ı mülâhazadır. İşte Avrupa bugün kendi icâdı olan bir beliyenin altında kıvranub duruyor. Ve ne yapacağını şaşırılmış her çareye baş (v)uruyor. Kendi müdakkikleri da artık itirâfa başladılar ve Garb son sözünü söyledi diyorlar. Bunlardan çoğu Garb'dan ümidini kesmiş Şark'dan çâre-i necât ve felâh arıyor. Şimdi Garbçı olalım diyenlerden soruyoruz: "Kapitalist" usûlünü bugünkü şekliyle kabûl edelim mi demek istiyorlar? Yoksa maksadları sırf yukarıda bahsettiğimiz terakkiyâtı iktifat edelim ve bunları kendimize hâs birtakım usûl ve esâsât dâiresinde memleketimize tatbîk eyleyelim iddiasında mı bulunuyorlar? İkinci şıkka nazaran Şarkçı ve Garbçı diye terfîkaya mahal kalmıyor. Yok eğer birinci fikri tervic ediyorlar ise bugün Garb'ı kemiren ızdırâbâta hazırlanalım. Çünkü her zaman aynı fiil aynı hâdisât ve netâyici tevlîd ettiği için biz de aynı âkibete ma'rûz kalacağımıza şübhe etmeyelim. Şarkçı içtimâiyâtçılarımızla ulemâmızdan bir istiyâhda bulunuyoruz; Siz Avrupa'nın bugünkü kapitalist te'sîsâtının te'sirât-ı muzırından korkuyor ve bu illetin cemiyet-i ictimâiyemizi sarsmasından tehâşi ile bunun önüne sedd çekmek mi istiyorsunuz? Öyle ise hiç fevt edilecek zaman yok çünkü deveran-ı zaman durmayub yürüyor. Ve önüne rast geleni-kendini koruyamaz ise-yerlerde yuvarlayarak çarpa çarpa sürükleyüb götürüyor. Mahvolmamak için düşmene karşı cebhe almak ve aynı silahla mukâbele etmek lâzım. Binâen-aleyh hemen teşmîr-i sâk edip himmeti bazuya vererek işe koyulmalı ve bize yeni ihtiyâcât-ı zamâneye uygun bir meslek-i iktisâdi hazırlamalı din-i mübini-miz zekâtı vaz' etmekle bize bu hususda kiblemizi irâe etmiş bulunduğu için iş pek kolaylaşmış olur. Husûsâ ki zamanlarının ihtiyaclarına tekâbül edecek vakıf usulünü bütün teferruatıyla tedvîn eden selefler de bu babda bize takip edilecek yolu göstermiş bulunuyorlar.

Netice-i kelâm cemiyet-i beşeriye-yi Din-i Ahmedî esâsâtı üzerine müesses ve ihtiyâcât-ı hâzırâyı tatmîn eden bir meslek iktisâdiyle cihazlandırmadıkca dünyanın ızdırâbı bu hâlde devam edüb gidecek ve kapitalistlik ile bunun aksite'sirlerin inifrât ve tefriti arasında beşeriyet ızdırâbından kurtulmayacaktır. Yoksa beyhude vâveylâya hacet yok. Ahlâksızlık dediğiniz şeylerin yalnız vaaz u nasîhat ve kuru sözle buraya da sirayetine mâni'

olamazsınız. Sirayetine mâni' olsanız da her hâlde içimizden tenebbütüne karşı gelemesiniz.

Sözlük

bast: yayma, açma.

beliyye: felaket, keder.

dayyık: dar.

eâzım: pek büyükler.

ıztirâr: ihtiyaç, çaresizlik

iktitâf: toplama, devşirme

irâe: gösterme.

mûcib-i kelâl:

mütebâyin: zıt.

mütefessih: bozulmuş.

tehâşi: korkma, çekinme, sakınma.

tehiyye: mülk, selam verme.

telhîs: özetleme.

temhîd: yayma, döşetme.

tenebbüt: yerden bitme, çimlenme.

teşmir-i sâk: paçaları sıvama.